

АНАЛІЗ ПІДХОДІВ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Здійснено аналіз поширених визначень системи управління підприємством. Установлено базові характеристики системи управління підприємством. Обґрунтовано належність системи управління підприємством до предметної області дослідження різних наук. Обґрунтовано необхідність визначення вичерпного переліку таких наук з метою формування методологічного базису дослідження системи управління підприємством.

The analysis of widespread determinations of the control system of an enterprise is carried out. Base descriptions of the control system of an enterprise are certain. Belonging of the control system of the enterprise to the subject domain of research of different sciences is grounded. The necessity of determination of exhaustive list of such sciences is grounded with the purpose of forming of methodological base of research of the control system of an enterprise.

Ключові слова: система, суб'єкт управління, об'єкт управління, теорія організації, теорія систем, кібернетика.

Постановка проблеми. В сучасному економічному просторі функціонує безліч організацій, які представляють собою сукупність людей, об'єднаних для досягнення певної мети, рішення певного завдання на основі принципів розподілу праці й обов'язків. Оскільки організації створюються для задоволення різноманітних потреб людей в продукції або послугах, вони мають різне призначення, розміри, структуру, форму власності та інші параметри. Таке розмаїття має велике значення при розгляді організації як об'єкту управління. Множина цілей і завдань, що стоять перед організаціями різного класу складності і різної галузевої приналежності, призводить до того, що для управління ними потрібні спеціальні знання й мистецтво, методи й прийоми, що забезпечують ефективну спільну діяльність працівників всіх структурних підрозділів.

Узгоджена та взаємопов'язана колективна діяльність передбачає реалізацію функції управління цією діяльністю. Зростаюча складність й комплексність внутрішнього середовища, поряд із посиленням негативного впливу середовища зовнішнього, обумовлюють той факт, що ефективність функціонування будь-якої організації все більшою мірою залежить від якості системи управління нею.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогоднішній день існує багато визначень системи управління організацією (підприємством), кожне з яких відповідає методології певного наукового розділу та, відповідно, наголошує на певному аспекті функціонування системи, її побудови, внутрішніх відносинах та ін. Так, С. Янг визначає систему управління організацією як підсистему організації, компонентами якої є групи взаємодіючих людей: її функції полягають в сприйнятті певних проблем організації (входів) і подальшому виконанні набору дій (процесів), яких виробляються рішення (виходи), що збільшують дохід від діяльності всієї організації (задоволення), або оптимізують деяку функцію всіх входів і виходів організації [17].

У роботі В.В. Глущенко, В.І. Глущенко [4] наголошується, що системою управління можна називати конкретний апаратний, нормативний, функціональний варіант реалізації технології, що дозволяє вирішувати конкретну проблему управління. За системи управління вважають системи, які призначені для такої дії на об'єкт управління, що переводить цей об'єкт в бажаний стан і (або) надає параметрам процесів, що відбуваються в ньому, певні кількісні або якісні значення.

Г.В. Воронцова вважає, що система управління організацією (підприємством) – це спосіб взаємодії між суб'єктом і об'єктом управління, спосіб побудови взаємозв'язку між рівнями управління і функціональними галузями, що забезпечує оптимальне за даних умов досягнення цілей організації [3].

У роботі [10] система управління підприємством визначається як сукупність технічних і організаційних методів і заходів, призначених для вирішення завдань управління різними аспектами діяльності підприємства.

А.Н. Алексєєв вважає, що система управління – це організаційне складне ціле, що складається з безлічі взаємодіючих елементів, у тому числі об'єкта й суб'єкта управління [1].

А.В. Ігнат'єва та М.М. Максимцов зазначають, що система управління будь-якою організацією є складною системою, створеною для збору, аналізу і переробки інформації з метою отримання максимального кінцевого результату при певних обмеженнях (нестача ресурсів, наприклад) [8].

В.В. Мильнік визначає систему управління виробничою організацією як таку, в якій реалізуються функції управління [14].

Також система управління організацією визначається як:

- сукупність всіх елементів, підсистем і комунікацій між ними, а також процесів, що забезпечують задане (цілеспрямоване) функціонування організації [15];
- штучно створюваний комплекс елементів (людей, процедур, технологій, наукових теорій та ін.), призначених для вирішення складного організаційного, технічного, економічного [12];
- сукупність керованого об'єкта та органу управління, дія якого спрямована на підтримку або

поліпшення роботи об'єкта; система, в якій реалізуються функції управління [13];

– множина взаємопов'язаних елементів (ланок), які складають єдине ціле, та реалізують процес управління для досягнення поставлених цілей [5];

– сукупність системи, що управляє (суб'єкт управління), та керованої системи (об'єкт управління) [6];

– сукупність дій, необхідних для узгодження спільної діяльності людей [2];

– керуюча (суб'єкт управління) та керована (об'єкт управління) системи, а також система зв'язків між ними [16].

Мета статті. Розмаїття існуючих визначень системи управління підприємством зумовлює необхідність установлення таких її властивостей, які можуть вважатися безперечними, та послугуватимуть підґрунтям для подальшого її дослідження.

Виклад основного матеріалу. Система управління організацією вважається системою, передусім, у тому сенсі, що поняття системи обмежує певну множину елементів, що входять в систему, сила зв'язку між якими перевищує силу їх зв'язків з елементами, які розташовані за межами системи, й тому є для даної системи зовнішнім середовищем. Елементи ж, що входять в систему, об'єднані єдністю мети, або спільними правилами поведінки.

Під організаційною системою, якою, власне, й є підприємство, розуміється колектив людей, що здійснюють спільну плановану і взаємопов'язану діяльність, що передбачає реалізацію функції управління цією діяльністю [9, с. 13]. Оскільки система управління підприємством призначена для управління організаційною системою, вона відноситься до категорії систем організаційного управління.

Ключовим чинником, що обумовлюючим існування та внутрішню структуру систем управління на підприємствах, є наявність управлінських відносин, які розуміються як сукупність взаємозв'язків і взаємодій між елементами системи управління, спрямованих на підтримку або покращення функціонування керованого об'єкта у відповідності з існуючою метою та критерієм ефективності системи в цілому [9, с. 8]. Наявність управлінських відносин у системі, в свою чергу, передбачає виділення суб'єкта управління та об'єкта управління. Суб'єкт управління (керуючий орган [9], керуюча система [14], орган управління [13]) є сукупністю тих органів і осіб, які здійснюють цілеспрямовану діяльність з врахуванням інформації про стан об'єкту управління та зовнішнього середовища. Об'єкт управління (керований об'єкт [9], керована система [14]) є тим об'єктом, на який спрямовані певні управлінські дії з метою надання йому конкретних форм розвитку (поведінки) з метою досягнення наміченого результату.

У контексті дослідження виробничої організації (підприємства) в якості керованої системи виступає виробнича система, яка зумовлює місію організації в суспільстві, тоді як система, що управляє, забезпечує соціально-економічну реалізацію цієї місії. Відповідно, управління в будь-якій організації виступає, перш за все, як процес взаємодії між суб'єктом управління, об'єктом управління й зовнішнім середовищем (рис. 1). Управління в цьому контексті розуміється як певний процес такої цілеспрямованої дії суб'єкта на об'єкт управління з метою досягнення певних результатів [17].

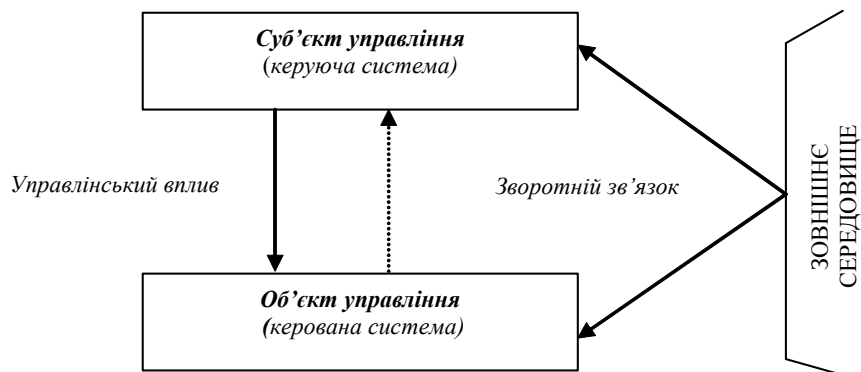

Рис. 1. Загальна схема процесу управління

Засобом реалізації управлінських відносин є управлінські рішення, які є формою вираження цілеспрямованості, способами реалізації потреб, інтересів й інших спонукальних мотивів суб'єктів, зайнятих у сфері управлінських стосунків системи. Управління при цьому є процесом вироблення та реалізації суб'єктом управління управлінських рішень в рамках цілеспрямованої дії на об'єкт управління, для організації і координації його діяльності при функціонуванні системи.

Вищенаведені положення можуть вважатися базовими та незаперечними при дослідженні системи управління організацією (підприємством). Подальше уточнення цього поняття здійснюється з урахуванням методології певної галузі наукових знань, в рамках якої надається відповідне визначення, та залежить від персональної точки зору науковців.

Слід зауважити, що переважно наведені визначення зважають, передусім, на системні

характеристики системи управління організацією, зокрема наявність у ній двох специфічних підсистем, одна з яких (суб'єкт управління) здійснює управлінський вплив, а інша є об'єктом, на який цей управлінський вплив спрямований. Тобто більшість з існуючих визначень системи управління цілком ґрунтовно надаються в рамках системного підходу, положення якого, безумовно, є основою методологічного базису її дослідження. Але окрім того, що система управління організацією (підприємством) є, передусім, системою, вона має специфічні характеристики, які також необхідно відобразити в її визначенні.

А саме, суттєвою її характеристикою є те, що основне призначення системи управління організацією полягає у реалізації функції управління колективною діяльністю. У цьому контексті розглядає систему управління організацією Е.М. Коротков, який визначає її як сукупність дій, необхідних для узгодження сумісної діяльності людей, та наголошує, що ця сукупність дій має володіти всіма ознаками системи [11]. У продовження цього розуміння системи управління він зазначає, що, коли управління здійснюється в досить крупних масштабах, якщо існує розподіл управлінської діяльності між посадовими особами або спеціалізованими підрозділами, система управління постає у вигляді сукупності різних ланок, зв'язаних між собою певним чином. Ланки системи управління виділяються за специфікою, об'ємом та масштабом повноважень, трудомісткістю роботи, рівномірністю розподілу навантаження, кваліфікаційними вимогами до персоналу, інформаційним забезпеченням, можливостями територіального розміщення співробітників. Всі ці чинники в їх сукупності й поєднанні впливають на формування й виділення ланок системи управління, її структури, цілісності та інших ознак. Виходячи з цього, можна визначити поняття системи управління як сукупність ланок, що здійснюють управління, та зв'язків між ними [11].

Відсутність єдиного погляду на систему управління відзначає й Н.Н. Івлієва, систематизуючи основні визначення цього поняття в контексті конкретних історичних умов та перетворень економіки й політики за часів СРСР та на пострадянському просторі [7]. Вона зазначає, що за сучасних умов доцільно було б розглядати систему управління не лише як структуру управління, алевраховувати й усі можливі її взаємозв'язки (як зовнішні, так і внутрішні) та їх динаміку, що забезпечує гнучкість системи, здатність адаптуватися до змінних умов зовнішнього середовища. На її думку, визначення системи управління підприємством як сукупності організаційної структури й процесів дає можливість ефективної організації управління, адаптації до змінних умов зовнішнього середовища.

На наш погляд, хоча зовнішні історичні та економічні умови, безумовно, впливають на особливості формування систем управління підприємствами, вони, все ж таки, є вторинними в контексті визначення сутності системи управління підприємством як об'єкта дослідження. Надання визначення системи управління, виходячи з того чи іншого історичного та економічного контексту, лише знижує рівень термінологічної усталеності цього поняття. Визначальним тут має стати встановлення особливостей системи управління підприємством виходячи з того, що вона є комплексним явищем, предметом дослідження різних наук.

Зокрема, однією з систем наукових знань, методологія якої має послугувати підґрунтям при дослідженні системи управління підприємством, є теорія організації, яка виникла у 20-х роках ХХ сторіччя. У даній теорії організація як специфічне явище оточуючої дійсності виступає не тільки об'єктом дослідження, але й методологічною основою організаційних методів пізнання закономірностей розвитку природних і економічних процесів [16, с. 7]. Доцільність розгляду системи управління підприємством з точки зору теорії організації пояснюється, передусім, тим, що система управління є уособленням організаційного досвіду, який проявляється у зв'язках та взаємодії між її структурними елементами (підрозділами, посадовими позиціями та ін.). Також підґрунтям якісного дослідження системи управління підприємством, як вже зазначалося, мають послугувати положення системного підходу, який є одним із основних методів наукового дослідження соціально-економічних систем. Дотримання системних засад при встановленні характеристик системи управління підприємством є очевидним: адже, в першу чергу, вона являє собою цілісний комплекс ієрархічно впорядкованих та взаємопов'язаних прямими і зворотними зв'язками елементів, які здійснюють управління діяльністю підприємства, тобто є класичним предметом дослідження теорії систем. До того ж, незаперечним є вплив на функціонування системи управління підприємством інформаційного чинника, який проявляється через організацію циркуляції інформації в каналах системи управління, що може призвести до невідповідності якісних і кількісних характеристик інформації в процесі прийняття рішень. Відповідно, система управління підприємством становиться предметом дослідження кібернетики, яка вивчає закони функціонування кібернетичних систем, пов'язаних із сприйняттям, запам'ятовуванням, переробкою і обміном інформацією. Водночас, система управління підприємством є соціальною системою, під якою розуміється впорядкована в певному відношенні множина взаємодіючих індивідів і груп індивідів, утворюючих цілісність. Оскільки визначальним компонентом соціальних систем є людина, відповідні аспекти її діяльності (професійні, духовні, соціально-психологічні) роблять систему управління підприємством предметом дослідження соціології та психології.

Висновки. Аналіз поширених визначень системи управління підприємством засвідчує, що кожне з них відповідає методології певного наукового розділу та, відповідно, наголошує на її певних окремих характеристиках. Відповідно, доцільним є визначення особливостей системи управління підприємством виходячи з того, що вона є комплексним явищем, предметом дослідження різних наук. Встановлення

вичерпного переліку таких наук послугуватиме підґрунтям для формування методологічного базису дослідження системи управління підприємством.

Література

1. Алексеев А. Н. Исследование систем управления. [Электронный ресурс] / А. Н. Алексеев. – Режим доступа : http://e-college.ru/xbooks/xbook192/book/index/index.html?go=part-003*page.htm.
2. Алексеева М. Б. Основы теории систем и системного анализа : [учебн. пособ.] / М. Б. Алексеева, С. Н. Балан. – СПб. : СПГИЭУ, 2002. – 55 с.
3. Воронцова Г. В. Основные направления адаптации системы управления предприятием в конкурентной среде [Электронный ресурс] / Г. В. Воронцова. – Режим доступа : http://science.ncstu.ru/articles/econom/2010_10/34.pdf/file_download.
4. Глущенко В. В. Исследование систем управления : [учебн. пособ.] / В. В. Глущенко, И. И. Глущенко. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – Железнодорожный : ООО НПЦ «Крылья», 2004. – 416 с.
5. Зайцев А. К. Исследование систем управления : [учебн. пособ.] / А. К. Зайцев. – Н. Новгород : НИМБ, 2006. – 123 с.
6. Иванова Т. Ю. Теория организации. Краткий курс : [учебн. пособ.] / Т. Ю. Иванова, В. И. Приходько. – СПб. : ООО «Питер Принт», 2004. – 273 с.
7. Ивлиева Н. Н. Содержание понятия «система управления» в современных условиях [Электронный ресурс] / Н. Н. Ивлиева. – Режим доступа : <http://www.c-pp.ru/reports.php?rep=4&gaz=2>.
8. Игнатъева А. В. Исследование систем управления : [учебн. пособ.] / А. В. Игнатъева, М. М. Максимцов. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2000. – 157 с.
9. Исследование систем управления : [учебн. пособ.] / [Архипова Н. И., Кульба В. В., Косяченко С. А. и др.] ; под ред. Н.И. Архиповой. – М. : ПРИОР, 2002. – 384 с.
10. Ким А. Система управления предприятием [Электронный ресурс] / А. Ким. – Режим доступа : <http://www.lessonslarned.ru/systema-upravleniya-predpriyatiem>.
11. Коротков Э. М. Исследование систем управления : [учебн.] / Э. М. Коротков. – М. : «ДЕКА», 2000. – 183 с.
12. Лапыгин Ю. Н. Исследование систем управления : [учебн. пособ.] / Ю. Н. Лапыгин. – М. : Инфра-М, 2007. м 311 с.
13. Менеджмент и управление. Методические материалы [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.hw-nsk.ru/index/0-69>.
14. Мыльник В. В. Исследование систем управления : [учебн. пособ.] / В. В. Мыльник, Б. П. Титаренко, В. А. Волочненко ; под ред. В.В. Мыльника. – М. : ГИНФО, 2001. – 281 с.
15. Система управления организацией: методология, процесс, структура, техника и технология управления. Современная гуманитарная академия [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.standard-company.ru/standard-company1.shtml>.
16. Теория организации : учебн. / [Алиев В. Г., Варфоломеев В. П., Варфоломеева Э. А. и др.] ; под общ. ред. В. Г. Алиева. – [2-е изд., перераб.и доп.]. – М. : Экономика, 2003. – 431 с.
17. Янг С. Системное управление организацией / С. Янг ; [пер. с англ.]. – М. : "Советское радио", 1972. – 456 с.

Надійшла 02.03.2011

УДК 658.167

Н. С. КАРВАЦКА

Хмельницький національний університет

СВІТОВІ ЕКОНОМІЧНІ КРИЗИ: ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ, НАСЛІДКИ, ІНСТРУМЕНТАРІЙ РОЗВ'ЯЗКУ

У статті розглянуто світові кризи, що мали місце у період розвитку індустріального суспільства, визначено причини їх виникнення та проаналізовано антикризовий інструментарій подолання кризових явищ в економіках різних країн.

The crises that occurred during the development of industrial society considered in the article, determined causes of the crises, the crisis management tools to overcome the crisis in the economies of various countries are analyzed.

Ключові слова: світова криза, економічний цикл, антикризове управління.

Вступ. Історія становлення і розвитку світової економічної системи свідчить про те, що нерівномірність процесу її функціонування, коливання обсягів виробництва і збуту, виникнення глибоких спадів виробництва, що характеризується як кризова ситуація, варто розглядати як деяку загальну закономірність. Коливання фаз (підвищення, зниження) супроводжується істотними змінами у структурі економіки, динаміці цін, обсягах виробництва, співвідношенні продуктивності праці і доходів,